

## T.C. Ziraat Bankasının Tarımsal Kredi Uygulamaları ve Tokat ili Merkez İlçedeki İşletmelerin Bu Uygulamalardan Yararlanma Etkinliği Üzerine Bir Araştırma

Dr. Osman FIRAT

Doç.Dr. Adnan ÇİÇEK

GOP Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, TOKAT.

Bu çalışma 23.09.1999 tarihinde kabul edilen doktora tezinin özetinden oluşmaktadır.

**Özet :** Bu çalışma, TC Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi uygulamaları ve Tokat ili merkez ilçedeki tarım işletmelerinin bu uygulamalardan yararlanma etkinliğini kapsamaktadır. Kredi uygulamalarının genel durumu belirlendikten sonra, araştırma bölgesindeki işletmelerin yapısal özellikleri, işletme sonuçlarının ortaya konulması ve araştırma bölgesinde tarımsal kredilerden yararlanma sonuçlarının irdelenmesi amaçlanmıştır.

Veriler, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile, örneğe giren işletmelerden anket yolu ile toplanmıştır. Çalışmada, TC Ziraat Bankasından işletme kredisi kullanan ve kullanmayan işletmelerin yıllık tarımsal faaliyet sonuçları arasında önemli bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Tarım işletmelerinde verimliliğin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılırken, tarım işletmelerinin finans sağlama sorunlarının çözülmesi, kredi faizlerinin aşağı seviyelere çekilerek tarımın desteklenmesi ve planlanması sureti ile kaynakların daha etkin kullanılabilmesi saptanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** TC. Ziraat Bankası, Tarımsal Üretim, Tarımsal Krediler.

### A Research On The Benefit Efficiency in The Application Of The Farms in Central District Of Tokat Province And The Agricultural Credit Application Of The Turkish Republic Agricultural Bank

**Abstract :** This study covers the benefit efficiency in the application of the farms in central district of Tokat province and the agricultural credit application of the Turkish Republic Agricultural Bank. After determining general situation of the credit applications, the structural features of the farms, activity result of the farms and result of the benefit in the agricultural credits have been aimed to determine in the research area.

The data determined by using the method of simple random sampling were obtained from the farms by survey. It was determined that there are no important differences in terms of activity analysis of the farms between to type of the farms using credit and no credit.

In addition, it has been found that the source can be used more effectively by solving the problems of the finance providing of the farms and by pulling the credits interests rate down and by planning the agricultural production.

**Key Words:** Agricultural Bank, Agricultural Production, Agricultural Credits.

#### 1. GİRİŞ

Türkiye'de tarımsal üretimi gerçekleştiren işletmelerin, her konuda olduğu gibi sermaye açısından da bir takım sorunları vardır. İşletmelerin toplam aktif sermayelerinin dağılımı incelendiğinde, işletme sermayesinin oranının olması gerekenin (%50) altında olduğu görülmektedir. Oysa Batı Avrupa ülkelerinde bu oran %40-50 düzeyindedir. Ayrıca, Türkiye'de yabancı sermaye kullanımı da düşüktür. İşletmeler, öz sermayeleri yeterli olmadığı için krediye gereksinim duymakta, ancak gerek işletme koşullarının yetersizliği ve gerekse bu konuda işletme dışından kaynaklanan nedenlerden dolayı yeterli ve uygun koşullarda kredi kullanımı gerçekleşmemektedir.

Tarım işletmelerinin finansal yapısının dengeli bir duruma getirilebilmesi ve kredi gereksiniminin karşılanabilmesi için gerekli kaynaklar kurumlaşmış ve kurumlaşmamış kredi kaynakları olarak ikiye ayrılmaktadır. Türkiye'de en önemli kurumlaşmış kredi kaynağı TC Ziraat Bankası'dır. Ziraat Bankası, 15 Ağustos 1888 tarihinde kurulmuştur. Kuruluş tüzüğüne göre banka, çiftçiye borç para vermek amacıyla kurulmuş olmakla beraber, faiz karşılığında tevdiat kabul etme ve tarımla ilgili sarraflık işlerini yürütmeyi de üstlenmiştir. Ziraat Bankası, 1924 yılına kadar sadece tarım kredisi veren bir devlet kuruluşu olarak faaliyette bulunmuştur. 19 Mart 1924 tarihli bir yasa ile Banka, devlet kuruluşu olmaktan çıkarılarak 30 milyon lira sermayeli, 99 yıl süreli bir anonim şirket haline getirilmiştir (1). Bu yasa ile Ziraat Bankası'na tarım kredisi yanında her türlü banka işlemini yapma yetkisi de verilmiştir. 1937 yılında çıkarılan 3202

sayılı yasa ile her türlü bankacılık işlemini yürütmekle yetkili bir devlet kuruluşu haline getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası adını almıştır. 4.7.1938/3460 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri Yasası'nın 50'inci maddesi ile Banka, özerk bir İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiştir (2).

1980 yılından sonraki veriler incelendiğinde, Türkiye'de bankalar tarafından tarım sektörüne verilen krediler içerisinde TC Ziraat Bankası'nın oranı %98'den daha fazladır. Ayrıca TC Ziraat Bankası'nın açmış olduğu krediler içerisinde tarımsal kredilerin oranı yıllara göre değişimle beraber %75-95 arasındadır. (3).

Kuruluşundan günümüze kadar TC Ziraat Bankası tarım sektörünün finansman gereksinimini karşılayabilmek için değişik politikalar izlemiştir. Zaman içerisinde yürütülen bazı kredi uygulamaları ya değişikliklere uğramış ya da yeni uygulamalar ortaya konulmuştur. 1997 yıl sonundan bu yana yürütülen kredi uygulamaları vade ve kredi konusu dikkate alınarak iki ana bölüme ayrılabilir. Bunlar; kısa vadeli işletme kredileri ve orta-uzun vadeli yatırım kredileridir.

Üreticilerin yürürlükteki kredilerden yararlanma durumu, konu ile ilgili düşünceleri, verilen kredilerin etkinliği, bankanın kredi olanaklarından yararlanmayan işletmelerin sorunları vb hususlar araştırmanın konusunu önemli hale getirmektedir.

Bu çalışmada TC Ziraat Bankası'nın Türkiye genelinde yürüttüğü kredi uygulamalarının neler olduğu ve bu uygulamalardan Tokat İli Merkez ilçedeki tarım işletmelerinin ne ölçüde yararlandığı araştırılmıştır. Tokat

ilinin tarımsal potansiyeli yüksek olup nüfusun %58'i kırsal kesimde yaşamaktadır (4). Ayrıca merkez ilçede tarım ve ormancılık sektöründeki istihdamın (%57,6), Türkiye ortalamasının (%53,7) üstünde olduğu görülmektedir (5). Araştırma bölgesinde gelişmenin sağlanabilmesi, göçlerin önlenmesi ve artan nüfusun kendi alanında istihdam edilebilmesi için tarımda finansman açığının kapatılması, üretimin parasal güçle desteklenmesi önemli faktörlerden biri olarak kabul edilebilir.

Bu araştırmada, TC Ziraat Bankasından alınan işletme kredilerinin etkin kullanılıp kullanılmadığı, bankanın açmış olduğu kredilerin bölgedeki üreticilerin sorunlarını ne ölçüde giderdiği ve kredilendirme işlemine yönelik sorunların ve alınması gereken önlemlerin neler olabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bankanın kredi olanaklarından yararlanmayan işletmelerin, gerek işletmeden ve gerekse işletmecinin kendisinden kaynaklanan sorunlarının neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, TC Ziraat Bankasında işletme kredisi kullanan ve kullanmayan işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları (brüt hasıla, net hasıla, tarımsal gelir, vb.) karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Böylece, söz konusu kredilerin işletmelerin gelirine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. İncelenen işletmelerden mikro düzeyde elde edilecek bulguların, ilgili kuruluşun halihazırda ve gelecek yıllarda alacağı makro politikalara ışık tutacağı beklenmektedir.

## 2. MATERYAL VE YÖNTEM

### 2.1. Materyal

Araştırmanın makro verileri; TC Ziraat Bankasının verdiği kredilere ve yürüttüğü faaliyetlere ilişkin yayınlanmış istatistikî kaynaklardan, kayıt ve raporlardan alınmıştır. Çalışmanın orijinal verileri, bölgedeki üreticilerle yüzyüze yapılan görüşmeler sonucu anket yöntemi ile derlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak TC Ziraat Bankası Tokat Şubesi'nin açmış olduğu işletme kredilerinden yararlanan 75 işletme ile, bu kredilerden yararlanmayan 61 işletmenin verileri araştırmanın temel materyalini oluşturmuştur.

### 2.2. Yöntem

Tarım potansiyeli oldukça yüksek olan ve bu araştırma konusunda henüz hiçbir çalışma yapılmamış olan Tokat ili merkez ilçesi araştırma bölgesi olarak seçilmiştir. Bu araştırmada, Tokat Tarım İl Müdürlüğü'nden sağlanan Tokat haritası incelenerek, Tokat merkez ilçede bulunan toplam köy sayısı belirlenmiştir. Bu bölgede bulunan tüm tarım işletmeleri ile anket yapmanın güçlüğü nedeniyle 12 köy basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile, örneğe seçilmiştir (6).

Örnekleme aşamasında, TC Ziraat Bankası'nın doğrudan üreticiye açtığı işletme kredilerinden yararlanan işletmelere ait bilgiler, araştırma bölgesindeki banka şubesinin kayıtlarından alınarak, 1996 yılında işletme kredilerinden yararlanan üreticilerin listesi, arazi varlıkları ve kullandıkları kredi miktarı baz alınarak varyasyon katsayı hesaplanmıştır.

Ayrıca, araştırma bölgesinde bulunan üreticilerden, TC Ziraat Bankası'nın işletme kredilerinden yararlanmayan çiftçilerin belediyelere verdikleri arazi beyannameleri baz alınarak arazi büyüklükleri listesi oluşturulmuş ve varyasyon katsayısı hesaplanmıştır. Her

iki şekilde de varyasyon katsayısı düşük çıktığından basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle işletme kredisi kullanan ve kullanmayan olmak üzere örnek hacmi aşağıdaki formül kullanılarak saptanmıştır. Örnek hacminin belirlenmesinde %95 güvenilirlik ( $t=1,96$ ) sınırı ve ortalamadan %5 sapma içinde çalışılmıştır.

$$n = \frac{N \times S^2 \times t^2}{(N-1) \times d^2 + S^2 \times t^2}$$

Eşitlikte  $S^2$ , örneğin varyansı;  $t$ ,  $t$  dağılım değeri;  $N$ , ana kütledeki toplam işletme sayısını;  $d$ , kabul edebilir hata terimini ifade etmektedir(6).

Örneğe çıkan işletme sayıları belirlendikten sonra, hangi işletmelere anket uygulanacağını saptanmasında basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu aşamada, hafızalı hesap makinesinde tesadüfi sayılar oluşturulmuş ve buna göre örnek işletmeler belirlenmiştir. Bu arada örneğe çıkan işletmelerin anket uygulaması esnasında bulunamaması ya da bazı işletmelerde anket yapılamama olasılığı da göz önüne alınarak, her birinden örnek hacminin %10'u kadar yedek işletme örneğe seçilmiştir. Böylece, araştırmaya ayrılan zaman ve maddi kaynakların daha etkin kullanılması mümkün olmuştur.

Anket uygulaması üreticilerin mahallinde, bizzat araştırmacı tarafından Mart-Nisan 1997 aylarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yatay kesit verileri esas alınmıştır. İşletmelerin sosyal ve ekonomik göstergelerine ilişkin konuların analizinde tarım ekonomisi disipliniinde yaygın olarak bilinen yöntemler kullanılmıştır (7, 8, 9).

İncelenen işletmelerde, kredi kullanımı ile işletmecinin yaşı, eğitim durumu, sermaye varlığı ve arazi büyüklüğü arasında bir ilişkinin olup olmadığı Khi-Kare testi ile test edilmiştir. Bu testin amacı, iki veya daha fazla sıklı iki değişken arasında ilişki bulunup bulunmadığının incelenmesidir (10). Khi-Kare bağımsızlık testi yapılırken  $n$  hacimlik bir örneklemeden elde edilen gözlem sonuçlarının iki değişkene göre sınıflandırılmasıyla oluşturulan kontenjans tablosundan yararlanılmıştır. Khi-Kare testi genellikle sayılmayan değişkenlerin test edilmesinde kullanılmaktadır (11).

$\chi^2$  bağımsızlık testinde hipotez şu şekilde ifade edilir:

$H_0$  : Değişkenler birbirinden bağımsızdır.  $H_1$  : Değişkenler birbirinden bağımsız değildir.  $(r-1) (c-1)$  Serbeslik derecesi ve % 5 anlamlılık düzeyine göre test edilmiş ve  $\chi^2_{hesap} > \chi^2_{tablo}$  red bölgesine göre  $\chi^2$  hesap değeri  $\chi^2$  tablosundan bulunan kritik değer ile karşılaştırılmıştır.

## 3. TC ZİRAAT BANKASININ TARIMSAL KREDİ UYGULAMALARI VE TC ZİRAAT BANKASI TOKAT ŞUBESİ TARAFINDAN KULLANDIRILAN TARIMSAL KREDİLER

Türkiye'de kurumuş tarımsal kredi kaynaklarının başında TC Ziraat Bankası gelmektedir. Tarım kesimine açılan kredilerin hemen hemen tamamına yakını TC Ziraat Bankası aracılığıyla verilmektedir. TC Ziraat Bankası tarafından Türkiye'de kullanılan kredilerin cari ve reel değerleri ile bunların oransal dağılımları Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1 TC Ziraat Bankası Tarafından Türkiye'de Kullandırılan Krediler

Yıllar	Ticari Krediler		Tarımsal Krediler		Toplam Krediler		Ticari Krediler		Tarımsal Krediler		Toplam Krediler	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	1981 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL	İndex (1985=100)	1981 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL	İndex (1985=100)	1981 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL	İndex (1985=100)
1985	794	45,3	958	54,7	1 752	100,0	222 398,0	100,0	268 515,7	100,0	490 913,7	100,0
1986	1 282	42,0	1 773	58,0	3 055	100,0	277 361,7	124,7	383 566,3	142,8	660 928,0	134,6
1987	2 285	45,3	2 759	54,7	5 044	100,0	374 328,1	168,3	451 973,0	168,3	826 301,1	168,3
1988	3 450	43,4	4 498	56,6	7 948	100,0	331 483,4	149,0	432 222,2	161,0	763 705,6	155,6
1989	5 871	44,4	7 364	55,6	13 235	100,0	344 100,0	154,7	431 632,5	160,7	775 732,5	158,0
1990	9 128	41,6	12 823	58,4	21 951	100,0	351 265,8	157,9	493 482,1	183,8	844 747,9	172,1
1991	14 078	43,7	18 116	56,3	32 194	100,0	348 704,8	156,8	448 730,4	167,1	797 435,2	162,4
1992	24 554	38,5	39 222	61,5	63 776	100,0	375 239,3	168,7	599 400,8	223,2	974 640,1	198,5
1993	46 667	44,1	59 156	55,9	105 823	100,0	450 250,3	202,5	570 747,7	212,6	1 020 998,0	208,0
1994	66 968	35,7	120 428	64,3	187 396	100,0	291 020,3	130,9	523 336,8	194,9	814 357,1	165,9
1995	114 919	26,0	326 982	74,0	441 901	100,0	266 491,8	119,8	758 256,1	282,4	1 024 747,9	208,7
1996	244 253	26,8	668 826	73,2	913 079	100,0	306 334,0	137,7	838 819,5	312,4	1 145 153,5	233,3
1997	254 866	14,5	1 502 014	85,5	1 756 880	100,0	306 334,1	137,7	1 805 333,5	672,3	2 111 667,6	430,2

Kaynak: 1998, Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No: 205, İstanbul.

İncelenen dönemde, ticari kredilerin oranı azalırken tarımsal kredilerin oranı artmıştır. Aynı dönemde toplam kredilerin reel olarak arttığı görülmektedir.

TCZB Tokat şubesi tarafından açılan krediler incelendiğinde (Çizelge 2), toplam kredilerin % 96'dan

fazlasının tarımsal krediler olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde toplam kredilerde reel olarak azalma söz konusudur. Reel değerler yıllara göre büyük değişim göstermektedir. Tarımsal krediler için de aynı durum söz konusudur.

Çizelge 2. TC Ziraat Bankası Tokat Şubesi Tarafından Kullandırılan Krediler

Yıllar	Ticari Krediler		Tarımsal Krediler		Toplam Krediler		Ticari Krediler		Tarımsal Krediler		Toplam Krediler	
	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%	1981 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL	İndex (1985=100)	1981 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL	İndex (1985=100)	1981 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL	İndex (1985=100)
1985	130	3,8	3 264	96,2	3 394	100,0	36,4	100,0	914,8	100,0	951,2	100,0
1986	158	2,6	5 864	97,4	6 022	100,0	34,2	94,0	1 268,4	138,7	1 302,6	136,9
1987	168	2,2	7 386	97,8	7 554	100,0	27,5	75,5	1 210,0	132,3	1 237,5	130,1
1988	191	2,3	8 296	97,7	8 487	100,0	18,4	50,5	797,2	87,1	815,5	85,7
1989	235	2,3	10 018	97,7	10 253	100,0	13,8	37,9	587,2	64,2	601,0	63,2
1990	401	3,5	11 176	96,5	11 577	100,0	15,4	42,3	430,1	47,0	445,5	46,8
1991	550	3,8	14 075	96,2	14 625	100,0	13,6	37,4	348,6	38,1	362,3	38,1
1992	620	3,3	18 263	96,7	18 883	100,0	9,5	26,1	279,1	30,5	288,6	30,3
1993	1 100	2,3	46 532	97,7	47 632	100,0	10,6	29,1	449,0	49,1	459,6	48,3
1994	1 200	3,1	37 016	96,9	38 216	100,0	5,2	14,3	160,9	17,6	166,1	17,5
1995	2 300	2,2	103 000	97,8	105 300	100,0	5,3	14,6	238,9	26,1	244,2	25,7
1996	4 900	1,6	301 200	98,4	306 100	100,0	6,1	16,8	377,8	41,3	383,9	40,4
1997	8 738	1,2	736 730	98,2	745 468	100,0	10,5	28,8	809,8	88,5	820,3	86,2

Kaynak: 1998, Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No: 205, İstanbul.

#### 4. ARAŞTIRMA BULGULARI

##### 4.1. İşletme ve İşletme Yöneticisi İle İlgili Bilgiler

İşletme yöneticilerinin yaşı, eğitim süreleri,

ailedeki toplam nüfus sayısı arasında belirgin bir farklılık görülmemektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. İncelenen İşletmeler ve İşletme Yöneticileri İle İlgili Genel Bilgiler

	Kredi Kullanan	Kredi Kullanmayan	Genel
Yaşı	47,07	47,30	47,17
Öğrenim Süresi (Yıl)	4,13	4,16	4,14
Ailedeki Toplam Nüfus (Kişi)	4,16	3,90	4,04
İşletme Arazisi (Dekar)	58,21	40,25	50,15
Parsel Sayısı (Adet)	10,31	8,84	9,65
Ortalama Parsel Alanı (Dekar)	5,65	4,55	5,14

Çizelge 4. İncelenen İşletmelerde Arazi Nev'ileri (Dekar) ve İşletme Arazisi İçerisindeki Dağılımı (%)

		İŞLETME GRUPLARI					
		Kredi Kullanan		Kredi Kullanmayan		TOPLAM	
		Alanı (da)	%	Alanı (da)	%	Alanı (da)	%
Tarla Arazisi	Sulu	49,59	85,18	31,44	78,12	41,45	82,64
	Kuru	3,77	6,48	1,71	4,24	2,85	5,68
	TOPLAM	53,36	91,66	33,15	82,36	44,29	88,32
Meyve Arazisi	Meyve Bahçesi	2,48	4,26	3,77	9,37	3,06	6,10
	Bağ Alanı	0,48	0,82	0,69	1,71	0,57	1,14
	TOPLAM	2,96	5,08	4,46	11,08	3,63	7,24
Sebze Arazisi		1,68	2,89	1,98	4,93	1,82	3,62
Ağaçlık Arazi		0,21	0,37	0,66	1,63	0,41	0,82
Toplam İşletme Arazisi		58,21	100,00	40,25	100,00	50,15	100,00

Ortalama arazi varlığı kredi kullanan işletmelerde 58,21 da, kullanmayan işletmelerde ise 40,25 da'dır (Çizelge 3,4). Ortalama parsel alanı sırası ile 5,65 da ve 4,55 da'dır. Kredi kullanan işletmelerin sahip olduğu arazinin %91,66'sı tarla arazisi, %5,08'i meyve arazisi, %2,89'u

sebze arazisi ve %0,37'si de ağaçlık arazidir. Kredi kullanmayan işletmelerde ise tarla arazisi %78,12, meyve arazisi %11,08, sebze arazisi %4,93 ve ağaçlık arazi %1,63'lük orana sahiptir.

Çizelge 5. İncelenen İşletmelerin Sermaye Varlığı (Milyon TL) ve Dağılımı (%)

Sermaye Miktarı		İŞLETME GRUPLARI					
		Kredi Kullanan		Kredi Kullanmayan		Genel	
		Değer	%	Değer	%	Değer	%
I. Arazi Serm.							
II. İşletme Serm.							
I	Toprak Var.	21 144,50	86,18	14 343,00	88,00	18 093,83	86,82
	A. İslahı Var.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Bina Var.	1 211,61	4,94	819,28	5,02	1 035,64	4,97
	Bitki Var.	256,60	1,01	191,09	1,17	227,22	1,09
	T. Dem. Var.	85,26	0,35	50,17	0,31	69,52	0,33
	A. Serm. Top.	22 697,97	92,51	15 403,54	94,50	19 426,21	93,21
II	Al-Mak. Var.	682,06	2,78	376,08	2,31	544,82	2,61
	Hayvan Var.	1 088,30	4,44	501,17	3,07	824,95	3,96
	Malz. Müh. Var.	5,60	0,02	3,77	0,02	4,78	0,02
	Para. Mev. Alacak.	61,12	0,25	14,97	0,09	40,42	0,19
	I. Serm. Top.	1 837,08	7,49	895,99	5,50	1 414,97	6,79
Aktif Toplamı	24 535,05	100,00	16 299,53	100,00	20 841,18	100,00	
İşletme Arazisi Dekarına Düşen Aktif (Milyon TL/da)		421,49		404,96		415,58	
Borcun Kaynağı	Ziraat Bankası	516,00	93,61	0,00	0,00	284,56	87,54
	Kooperatifler	18,75	3,40	44,53	94,81	30,31	9,32
	Tüccar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Devlet	1,50	0,27	0,61	1,29	1,10	0,34
	Şahıslar	15,00	2,72	1,83	3,90	9,10	2,80
Toplam Borç Miktarı	551,25	100,00	46,97	100,00	325,07	100,00	
Pasif Toplamı	24 535,05	--	16 299,53	--	20 841,18	--	
Özsermaye (Aktif-Borç)			23 983,80		16 252,56		20 516,11
İşl. Arazisi Dek. Düşen Özsermaye (Bin TL/da)			412,02		403,79		409,09
Özsermayenin Aktife Oranı (%)			97,75		99,71		98,44
Borçlanma Oranı (%)			2,25		0,29		1,56

İncelenen işletmelerin sermaye varlığı ve dağılımı Çizelge 5'de verilmiştir. Kredi kullanan işletmelerin aktif sermaye toplamı 24 535,05 milyon TL, kullanmayan işletmelerin ise 16 299,53 milyon TL'dir. Aktif sermaye içerisinde toprak sermayesinin oranı kredi kullanan işletmelerde %86,18, kullanmayan işletmelerde ise %88,00'dür. Yine aktif sermaye içerisinde işletme sermayesinin oranı her iki grupta da çok düşüktür (sırasıyla %7,49 ve %5,50). İşletme arazisi dekarına düşen aktif sermaye kredi kullanan işletmelerde 421,49 milyon TL, kullanmayan işletmelerde ise 404,96 milyon TL'dir

Pasif sermayenin her iki işletme grubunda da büyük bir bölümünü öz sermaye (sırasıyla %97,75 ve

%99,71) oluşturmaktadır. Kredi kullanan işletmelerin borçlanma oranı %2,25 iken, kredi kullanmayan işletmelerde bu oran çok düşüktür (%0,29). Kredi kullanan işletmelerin borçlarının %93,61'i TC Ziraat Bankasına olan borçlardır. Kredi kullanmayan işletmelerde ise en önemli borç kaynağı tarımsal kooperatiflerdir.

İncelenen işletmelerin bazı önemli yıllık faaliyet sonuçları Çizelge 6'da verilmiştir. Net hasıla, kredi kullanan işletmelerde 636,25 milyon TL, kullanmayanlarda ise 465,34 milyon TL'dir. Net hasılanın aktif sermayeye oranı sırası ile %2,59 ve %2,85'dir. Net hasıla, işletmelerin başarısını ölçmede kullanılan en iyi ölçüt olarak kabul edilmektedir ve aktif sermayenin gerçek faizi ile

karşılaştırılmaktadır. Her iki grupta da birbirine yakın olan bu değerler %3'ün altındadır. Tarımsal gelirin öz sermayeye oranı kredi kullanan işletmelerde %3,48, kullanmayanlarda ise %4,02'dir. Kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları arasında belirgin bir farklılık görülmektedir.

Çizelge 6. İncelenen İşletmelerde Yıllık Faaliyet Sonuçları

Yıllık Faaliyet Sonuçları	İŞLETME GRUPLARI		
	Kredi Kullanan	Kredi Kullanmayan	Genel
	Milyon TL	Milyon TL	Milyon TL
Brüt Hasıla (A)	1134,26	826,56	996,25
İşletme Masrafları (B)	498,01	361,22	436,66
Net Hasıla (A-B)	636,25	465,34	559,59
Net Hasılanın Aktif Sermayeye Oranı (%)	2,59	2,85	2,69
Gerçek Masraflar (C)	299,38	173,64	242,98
Tarımsal Gelir (A-C)	834,88	652,92	753,27
İşletme Arazisi Dekarına Düşen Tarımsal Gelir	14,34	16,22	15,02
İşletmede Çalışan Aile EİB'ne Düşen Tarımsal Gelir	0,95	0,75	0,86
İşletmede Mevcut Nüfus Başına Düşen Tarımsal Gelir	200,69	167,34	191,72
Tarımsal Gelirin Özsermayeye Oranı (%)	3,48	4,02	3,67
Tarımsal Gelirin Aktife Oranı (%)	3,40	4,00	3,61

#### 4.3. İncelenen İşletmelerin Başarı Derecelerine Göre Analizi

İncelenen işletmelerin başarı derecelerine göre analizi Çizelge 7 ve 8'de verilmiştir. Kredi kullanan

işletmelerin %38,67'si başarılı, %53,33'ü orta derecede başarılı ve %8,00'i başarısızdır. Kredi kullanmayan işletmelerin ise %26,23'ü başarılı, %60,66'sı orta derecede başarılı ve %13,11'i başarısızdır.

Çizelge 7. İncelenen İşletmelerin Başarı Derecelerine Göre Dağılımı (Adet ve % Olarak)

	Kredi Kullanan		Kredi Kullanmayan		TOPLAM	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Başarılı	29	38,67	16	26,23	45	33,09
Orta	40	53,33	37	60,66	77	56,62
Başarısız	6	8,00	8	13,11	14	10,29
TOPLAM	75	100,00	61	100,00	136	100,00

Bazı önemli kriterler açısından işletmeler karşılaştırıldığında, kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında önemli bir farklılık görülmemektedir.

Bununla beraber, işletmecilerin yaşı arttıkça işletmelerin başarısının düştüğü, öğrenim süresi azaldıkça yine işletmelerin başarısının düştüğü ifade edilebilir.

Çizelge 8. Kredi Kullanan ve Kullanmayan İşletmelerin Bazı Kriterler Açısından Başarı Derecelerine Göre Analizi

Mukayese Faktörleri	Kredi Kullanan			Kredi Kullanmayan		
	Başarılı (29)	Orta (40)	Başarısız (6)	Başarılı (16)	Orta (37)	Başarısız (8)
İşletmecinin Yaşı (Yıl)	39,66	54,33	68,50	40,50	52,20	64,40
İşletmecinin Öğrenim Süresi (Yıl)	4,28	3,88	2,50	4,10	3,67	2,90
Ailenin Toplam Nüfusu	4,13	4,20	4,00	3,88	3,95	3,75
Dekara Düşen Aktif Varlık (Milyon TL)	425,12	421,53	417,45	407,12	405,86	401,45
Dekara Düşen İşletme Varlığı (Milyon TL)	30,25	32,57	30,15	26,85	24,33	22,82
Dekara Düşen Borç Miktarı (Milyon TL)	9,51	9,45	9,30	1,14	1,16	1,18
İşletme Arazisi (Dekar)	57,93	58,26	59,24	40,94	40,11	39,50
Parsel sayısı (Adet)	10,28	10,30	10,50	8,75	8,78	9,25
Tarla Arazisi (Dekar)	53,36	53,30	53,76	33,00	32,97	34,25
Sebzelik Arazi (Dekar)	1,68	1,62	2,08	2,00	1,97	2,00
Brüt Hasıla (Milyon TL/da)	19,58	19,47	19,15	20,19	20,61	20,93
Bitkisel Üretimin Brüt Hasıladaki Oranı (%)	46,02	55,90	56,40	51,62	40,79	44,05
Hayvansal Üretimin Brüt Hasıladaki Oranı (%)	16,13	14,70	13,90	3,86	3,92	4,43
İşletme Masrafları (Milyon TL/da)	8,60	8,54	8,41	3,97	4,11	4,67
Net Hasıla (Milyon TL/da)	10,98	10,92	10,74	11,30	11,59	11,98
Tarımsal Gelir (Milyon TL/da)	14,41	14,33	14,09	20,46	16,64	5,47

#### 4.4. İşletme ve İşletmecinin Değişik Özellikleri İle Kredi Kullanımı Arasındaki İlişkiler

##### 4.4.1. İşletmecinin Yaşı ile Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmecinin yaşı ile kredi kullanımı arasındaki ilişki Çizelge 9'da sunulmuştur. Bulgular istatistiki olarak, yöntem bölümünde belirtildiği gibi test edilmiş olup, Khi-Kare hesap değeri, Khi-Kare tablo değerinden küçük

olduğu için işletmecinin yaşı ile kredi kullanımı arasında %5 güven sınırında istatistiki bir ilişki kurulamamıştır. Ancak tarımsal krediler ipotek karşılığı verildiğinden ve arazi varlığı genellikle baba adına kayıtlı bulunduğundan, ya otuz yaşından büyükler tarafından ya da gençler tarafından ikna edilen orta yaşlılar tarafından kullanıldığı söylenebilir.

Çizelge 9. İşletmecinin Yaşı ile Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmecinin Yaşı	İŞLETME GRUPLARI		
	Kredi Kullanan	Kredi Kullanmayan	Genel
Yıl	Adet	Adet	Adet
20-30	0	1	1
31-40	18	12	30
41-50	25	26	51
51-60	21	10	31
61-+	11	12	23
TOPLAM	75	61	136
s=6,282; R-Sq= %69,3; Correlation=0,833 $\chi^2_{hes}=4,776$ ; $\chi^2_{tab}=9,49$ ; $\chi^2_{hes}<\chi^2_{tab}$			

##### 4.4.2. İşletmecinin Eğitim Durumu İle Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmecinin eğitim durumu ile kredi kullanımı arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki bir ilişki

kurulamamıştır (Çizelge 10). Bu durum tarım kesiminde eğitim düzeyinin düşük olmasından kaynaklanabilir.

Çizelge 10. İşletmecinin Eğitim Durumu İle Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmecinin Eğitim Durumu	İŞLETME GRUPLARI		
	Kredi Kullanan	Kredi Kullanmayan	Genel
	Adet	Adet	Adet
Okuryazar	20	18	38
İlkokul	52	37	89
Ortaokul	1	5	6
Lise	2	1	3
Yüksekokul	0	0	0
TOPLAM	75	61	136
s=3,727; R-Sq= %97,9; Correlation=0,989 $\chi^2_{hes}=4,228$ ; $\chi^2_{tab}=9,49$ ; $\chi^2_{hes}<\chi^2_{tab}$			

Çizelgeden de görüleceği gibi işletmecilerin büyük bir bölümü ilkököl mezunu ve okur yazardır. Ortaokul ve lise mezunu işletme sahibi çok az iken yüksekokul mezunu bulunmamaktadır.

##### 4.4.3. İşletmenin Sermaye Varlığı ile Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmecinin sermaye varlığı ile kredi kullanımı arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki bir ilişki saptanmıştır (Çizelge 11). Araştırma bölgesinde yapılan anket sonuçlarına göre, sermayesi az olanların maddi teminat sağlayamamalarından dolayı daha az kredi kullandıkları anlaşılmaktadır.

Çizelge 11. İşletmenin Sermaye Varlığı ile Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmenin Sermaye Varlığı Milyon TL	İŞLETME GRUPLARI		
	Kredi Kullanan	Kredi Kullanmayan	Genel
	Adet	Adet	Adet
500 - 3 249	18	28	46
3 250 - 5 249	22	13	35
5 250 - 8 249	19	13	32
8 250 - 10 249	3	5	8
10 250 - +	13	2	15
TOPLAM	75	61	136
s=7,227; R-Sq= %29,4; Correlation=0,542 $\chi^2_{hes}=12,875$ ; $\chi^2_{tab}=9,49$ ; $\chi^2_{hes}>\chi^2_{tab}$			

##### 4.4.4. İşletmenin Arazi Büyüklüğü İle Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki

İşletmenin arazi büyüklüğü ile kredi kullanımı arasında %10 anlamlılık düzeyinde istatistiki bir ilişki saptanmıştır (Çizelge 12). TC Ziraat Bankasının

uyguladığı Krediler Talimatnamesi hükümleri ve işletmecilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, kredi türlerine göre değişmekle beraber belirli büyüklüğün altında araziye sahip işletmecilerin kredi başvuruları geri çevrilmiştir.

**Çizelge 12. İşletmenin Arazi Büyüklüğü İle Kredi Kullanımı Arasındaki İlişki**

İşletmenin Arazi Varlığı (Dekar)	İŞLETME GRUPLARI		
	Kredi Kullanan	Kredi Kullanmayan	Genel
	Adet	Adet	Adet
20-49	44	45	89
50-99	17	14	21
100-149	8	2	10
150-199	4	0	4
200+	2	0	2
TOPLAM	75	61	136
s=1,744; R-Sq= %99,2; Correlation=0,996 $\chi^2_{hes}= 8,551$ ; $\chi^2_{tab}= 7,78$ ; $\chi^2_{hes} > \chi^2_{tab}$			

#### 4.5. Kredi Kullanımı İle İlgili Sorunlar

##### 4.5.1. Kredi Kullanan İşletmelerin Kredi Kullanımı İle İlgili Sorunları

Kredi kullanan işletmecilerin %96,00'sı Ziraat Bankasından aldıkları işletme kredilerinin yetersiz

olduğunu, %98,67'si faiz oranının yüksek olduğunu, %82,67'si aldıkları kredilerden memnun olmadıklarını ve %88,00'i kredi almanın bürokratik işlemler nedeniyle zor olduğunu ifade etmişlerdir.

**Çizelge 13. Kredi Kullanan İşletmelerin Kredi Kullanımı İle İlgili Sorunları**

	ORANSAL DAĞILIM(%)		
	Evet	Hayır	Toplam
Verilen Kredi Yeterli mi	4,00	96,00	100,00
Kredinin Faizi Uygunmu	1,33	98,67	100,00
TCZB'sından Kredi Almak Kolay mı	12,00	88,00	100,00
TCZB'sından Her İsteyen Kredi Kullanabiliyor mu	24,00	76,00	100,00
TCZB'sından Kredi Kullanmış Olmaktan Memnunmusunuz.	17,33	82,67	100,00

##### 4.5.2. Kredi Kullanmayan İşletmelerin Kredi Kullanmama Nedenleri

TC Ziraat Bankasından kredi kullanmayan işletmeciler; kredi kullanmamalarının en önemli nedeni olarak faizlerin yüksek olmasını (%29,51) belirtmişlerdir.

Bunu sırasıyla Tarım Kredi Kooperatifinin kredi gereksinimini karşıladığı (%22,95), teminatlarının yetersiz olduğu (%14,75), krediye gereksinimlerinin olmadığı (%13,11), krediye başvurup alamayanlar (%6,56) ve diğer nedenler (%13,12) izlemektedir.

**Çizelge 14. Kredi Kullanmayan İşletmelerin Kredi Kullanmama Nedenleri**

TCZB'sından Kredi Kullanmama Nedeni	Adet	%
Faizlerin Yüksek Olması	18	29,51
Tarım Kredi Kooperatifi İhtiyacını Karşılıyor	14	22,95
Teminat Yetersiz	9	14,75
İhtiyacı Yok	8	13,11
Müracaat Edip Kredi Alamayanlar	4	6,56
Diğerleri	8	13,12
TOPLAM	61	100,00

## 5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Tokat ili merkez ilçedeki tarım işletmelerinin TC Ziraat Bankasından aldıkları işletme kredilerinin etkinliğinin belirlenmesi amacıyla taşıyan bu çalışmada; kredi uygulamalarının etkinliğinin net olarak belirlenebildiğini ifade etmek güçtür. Nitekim TC Ziraat Bankasından işletme kredisi kullanan ve kullanmayan işletmelerin yıllık tarımsal faaliyet sonuçları arasında belirgin bir farklılık görülmemektedir. Bu durumu iki ana faktöre bağlamak mümkündür. Birincisi, TC Ziraat Bankasından kredi kullanmayan işletmeler bu gereksinimlerini diğer kurumlaşmış veya kurumlaşmamış kredi kaynaklarından sağlamaktadırlar. İkincisi ise, işletme kredisi kullanan işletmelerin kullandıkları krediler miktar olarak düşük ve kredilerin faiz oranları yüksektir.

Yapılan analizler sonucunda işletme ve işletmecilerin değişik özellikleri ile kredi kullanımı arasında önemli bir ilişki saptanamıştır. Ancak, işletmenin sermaye varlığı ve arazi varlığı ile kredi kullanımı arasında istatistiksel bir ilişki belirlenebilmiştir. Bu durumu,

işletmecilerin kredi kullanmada gelenekçi davrandıklarına ve işletmelerin yoğun işletme sermayesi gerektirmeyen

yapılarına bağlamak olasıdır. Nitekim, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde hem müteşebbisler, hem işletme yapıları, hem de yıllık tarımsal faaliyet sonuçları arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de tarımsal kredi politikası gözden geçirilmeli ve kredi ile birlikte teknik bilgi, denetim gibi unsurların geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Kredi verilirken işletmelerin yapısal durumlarının incelenmesi, üreticilerin özelliklerinin göz önüne alınması ve formalitelerin azaltılması ile birlikte tarımsal kredi kaynaklarının geliştirilmesi ve dolayısıyla kredi tutarlarının yükseltilmesi, hem üretici olanaklarının artmasını, üretimde nitelik ve nicelik olarak iyileşmenin sağlanmasını, hem de ülke ekonomisi yönünden önemli olan tarımsal etkinliklerin ekonomik gelişmedeki yerini artmasına yardımcı olacaktır.

## KAYNAKLAR

- (1) KARACAN, A.R., 1991, Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, EÜ Ziraat Fakültesi Yayın No: 495, İzmir.
- (2) ANONİM, 1938, 4.7.1938 / 3460 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri Yasası, Ankara.
- (3) ANONİM, 1995, Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 196, İstanbul.
- (4) ANONİM, 1990, DİE, Nüfus Sayım İstatistikleri Yıllığı, Yayın No: 1450, Ankara.
- (5) ANONİM, 1995, KOSGEB, Yatırım Alanlarının Tesbiti. Araştırma Projesi-1. Ankara.
- (6) ÇİÇEK, A. ve O. ERKAN, 1996, Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri, GOP Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. Yayın No: 12. Tokat.
- (7) ARAS, A., 1988, Tarım Muhasebesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 486, İzmir.
- (8) TALİM, M., 1974, Tarımsal Gelirin Hesabında Bazı Teknik ve Metodolojik Esaslar ve Sorunları, EÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, Seri: A, Cilt: 11, Sayı: 2, İzmir.
- (9) AÇIL, A. F. ve R. DEMİRCİ, 1984, Tarım Ekonomisi Dersleri, AÜ, Zir. Fak. Yay. No: 880, Ankara.
- (10) SERPER, Ö., 1993, Uygulamalı İstatistik, 2. Baskı, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- (11) İDİL, O., 1979, Yönetimde İstatistik, İ.İ.E., Yayın No:41, İstanbul.